

El lèxic tècnic a la traducció catalana de l'*Opus agriculturae* de Palladi: una aproximació als llibres de «grammàtica» i «medicina»

RAIMON SEBASTIAN
Universitat de Barcelona

Resum

L'*Opus agriculturae* de Palladi, el tractat d'agronomia llatí més difós de l'antiguitat, fou traduït al català el 1385 per Ferrer Saiol, protonotari de la reina Elionor de Sicília. La gran divulgació de l'*Opus agriculturae* durant tota l'edat mitjana feu indispensable que aquesta obra es difongués en llengua vernacle a la Corona d'Aragó al segle XIV. La dificultat de l'*Opus agriculturae* rau fonamentalment en el lèxic tècnic. Ferrer Saiol, conscient d'aquest obstacle, palesà en el pròleg de la traducció l'ús de diferents manuals per dur a terme una traducció òptima. Són aquests glossaris o «sinònimes» els que formen part implícita i explícita de la traducció. Obres com el *Vocabularium* del gramàtic Papies, el *Catholicon* del dominicà Balbus o la *Clavis sanationis* del capellà metge Simó de Gènova són alguns dels manuals que hem identificat i que Saiol emprà per a la traducció. En aquest treball ens proposem destacar la dificultat de traducció d'aquest lèxic alhora que n'identifiquem les fonts i observem com introdueix en el català un nou lèxic científic provinent del llatí.

PARAULES CLAU: lèxic tècnic, *Opus agriculturae*, Palladi, Ferrer Saiol, llibres de gramàtica i medicina.

Abstract: *Technical terms in the Catalan translation of Palladius' Opus agriculturae: an approach to the relevant books on grammar and medicine*

Palladius' *Opus agriculturae*, the most widely-known Latin agronomy treatise of Antiquity, was translated into Catalan in 1385 by Ferrer Saiol, prothonotary to Queen Eleanor of Sicily. Its extensive propagation throughout the Middle Ages made it essential for the work to be disseminated in the vernacular language of the Aragonese Crown in

the 14th century. Its difficulty lies in its technical vocabulary. Aware of this problem, the translator mentioned in the prologue his use of a number of handbooks in order to achieve an optimal translation. These glossaries or “synonyma” are an implicit or explicit part of the translation. Works such as the lexicographer Papias’ *Vocabularium*, the Dominican Johannes Balbus’ *Catholicon*, and the medical chaplain Simon of Genoa’s *Clavis sanationis* are some of the handbooks that we have identified as having been used by Saiol in his translation. In our contribution we aim to highlight the difficulty of translating this vocabulary and to identify its sources, and to observe how it introduces new scientific lexical units originating in Latin into Catalan.

KEYWORDS: technical vocabulary, *Opus agriculturae*, Palladius, Ferrer Saiol, grammar and medicine books.

COMUNICACIÓ RESUMIDA

L’any 1385 Ferrer Saiol, protonotari de la reina Elionor de Sicília, traduí al català el tractat d’agronomia llatí més difós de l’antiguitat, l’*Opus agriculturae* de Palladi. De la traducció catalana de Saiol no en conservem el manuscrit autògraf; el que tenim són dos testimonis posteriors. El més antic és un manuscrit d’una traducció al castellà feta a partir de la de Saiol, del segle xv, ubicat a la Biblioteca Nacional d’Espanya (ms. 10.211); l’altre és un manuscrit en català, de final del segle xv, que en conté un text amb certs abreujaments i es conserva a la Biblioteca Municipal Serrano Morales de València (ms. 6.437). Per a dur a terme el nostre estudi, i amb la intenció de poder valorar de manera adequada les dues versions conservades, hem emprat els dos testimonis i hem pres com a referència el text llatí canònic de l’*Opus agriculturae*.

Primerament, hem analitzat el pròleg de Ferrer Saiol, ja que d’aquesta manera podem entendre millor com concep la tasca de traducció. Tot i que som conscients que en els proemis de traduccions medievals trobem una sèrie de llocs comuns, hem volgut comprovar fins a quin punt les seves paraules són fefaents. A la «supplicatio», Saiol implora la benevolència del públic lector, ja que és conscient de la dificultat de traslladar un text científic llatí al català. Segons el pròleg, Saiol intenta suplir les mancances lèxiques amb l’ajut de llibres de «grammàtica» i de «medicina». Tot i així, assevera que no ha pogut traduir tots els vocables, per la qual cosa demana als lectors que corregeixin tot allò que ell, com a traductor, no ha pogut entendre. Per tant, volem saber fins a quin punt són certes aquestes paraules a través de l’anàlisi de la traducció. A més, volem conèixer quines obres usava per a dur a terme la traducció i així poder-la valorar més idòniament.

En els passatges de la traducció que hem analitzat, observem que per a identificar cert lèxic tècnic fa servir fonts bibliogràfiques. En un primer bloc, hem es-

tudiat els mots que Saiol no ha sabut traduir i que reconeix no haver trobat. L'exemplar llatí amb què va treballar devia tenir certs vocables corruptes, per la qual cosa no pogué traduir de manera correcta certs passatges, ja que apreciem errors paleogràfics tant en la versió catalana com en la castellana que fan impossible una bona comprensió del text. A continuació, analitzem certs passatges en què constata que no ha pogut localitzar alguns vocables en les «sinònimes».

Amb tot, trobem dues fonts gramaticals que Saiol cita explícitament al text i que, per tant, podem localitzar. El primer d'aquests llibres de gramàtica és del segle XI, l'*Elementarium doctrinae rudimentum* o *Vocabularium* del gramàtic Papius. Saiol no coneix certs fitònims ni certes equivalències mètriques i es basa en aquest manual per resoldre-les de manera encertada. Les dificultats en els pesos, mides i mesures no només es palesen en el lèxic llatí, sinó que també a la Corona d'Aragó hi havia una gran diversitat en la nomenclatura d'unitats i en els valors, que variaven segons la zona, fet que encara dificulta més la traducció. El segon llibre identificat és la *Summa grammaticalis*, més coneguda com a *Catholicon*, de Johannes Balbus i del segle XIII. D'aquesta obra només en tenim un exemple en què observem clarament que va ser utilitzada.

La identificació dels llibres de «medicina» és més complexa, ja que no apareixen citats explícitament a la traducció de Saiol, i a la seva època se'n coneixien molts manuals. No obstant això, el primer del qual n'hem pogut constatar l'ús és el repertori de medicaments simples *De simplicibus medicinis*, d'Ibn Wāfid. L'obra original fou escrita en àrab, data del segle XI i es traduí completa al llatí —llengua en la qual s'ha conservat— al segle XIII. El segon és el diccionari mèdic conegut com a *Synonyma medicinae sive Clavis sanationis*, de Simó de Gènova, escrit al final del segle XIII. En ambdues obres, les fonts emprades són tant llatines com àrabs; els articles estan disposats en ordre alfabètic, moltes vegades acompanyats de la citació de les fonts, i s'hi fa un esforç lexicogràfic important.

Així, doncs, l'estudi de les fonts d'interès lexicogràfic és cabdal per a entendre la versió de Saiol i els mecanismes de traducció de l'època. Podem comprovar com, gràcies a aquestes obres, el traductor es pot enfrontar més adequadament al text llatí i així el pot traslladar al català d'una manera força correcta. Hem de ser conscients que un text com l'*Opus agriculturae* comporta dificultats especialment pel seu lèxic tècnic. Malgrat això, amb l'ús dels llibres de «grammàtica» i «medicina», que apareixen a manera de lloc comú al pròleg i que hem identificat en part, Ferrer Saiol pot dur a terme la traducció i aconseguir una versió prou reeixida de l'*Opus agriculturae*. D'aquesta manera, podem entendre millor què representa traduir al català una obra tècnica a les darreries del segle XIV.